

MUĞAN- SALYAN MASSİVİ TORPAQLARININ İQTİSADI QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ ÜZRƏ MÜASİR VƏZİYYƏT

Sadıqov Saleh Teymur oğlu- doktorant, Hidrogeoloji- meliorativ xidmət idarəsi,
hgmxi@ mst.gov.az

Xülasə. Məqalədə torpaqların qiymətləndirilməsi üzrə anlayışlar, qiymətləndirmə prinsipləri, yanaşma tərzı və metodikasını şərh olunmaqla Muğan-Salyan massivinə daxil olan Salyan, Neftçala, Sabirabad, Saatlı və Biləsuvar rayonunun torpaqlarının iqtisadi qiymətləndirilməsi üzrə müasir vəziyyət təhlil olunur. Ümumilikdə torpaqlar kənd təsərrüfatında istifadəsi baxımından keyfiyyətlərinə görə müxtəlif aqroistehsalat qruplarında cəmlənilirlər. Tədqiqat obyektinə aid olan torpaqların müxtəlif keyfiyyət qrupları üzrə fərqləndirilməsi tədqiqatçılar tərəfindən aparılmış müvafiq tədqiqatlarda öz əksini tapmışdır. 1. Tədqiqat obyektinə daxil olan Sabirabad, Salyan və Neftçala inzibati rayonlarının ərazilərində kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə I keyfiyyət qrupuna (100- 81) aid əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar iştirak etmir. Bu qrupa aid torpaqlar yalnız həyətəyənı sahələrdə təsadüf edir. 2. Tədqiqat obyektində müasir təsərrüfatçılıq şəraitində torpaqların differensial gəlirə görə iqtisadi qiyməti müxtəlif keyfiyyət qrupları üçün müəyyən olunmuş normativ qiyməti ilə uyğunluq təşkil etmir. 3. Tədqiqat obyektı üçün riyazi- statistik işlənmələr əsasında müəyyən edilmiş təshih əmsalları inzibati rayonlar üzrə Sabirabadda 1.06; Saatlıda 1.08; Salyanda 1.07; Neftçalada 1.0 və Biləsuvarda isə 1.16 olmuşdur. **Açar sözlər:** torpaq, məhsuldarlıq, iqtisadi qiymətləndirmə, bonitet balı, təshih əmsalı, differensial gəlir, bazis məhsuldarlıq, məhsulun maya dəyəri, keyfiyyət qrupu, xalis gəlir

MODERN CONDITION OF ECONOMIC EVALUATION OF MUGHAN- SALYAN MASSIF

Sadıqov Saleh Teymur- PhD student, company of Hydrogeological and melioration services,
hgmxi@ mst.gov.az

Abstract. The article analyzes the modern condition regarding the economic evaluation of Salyan, Neftchala, Sabirabad, Saatli and Bilasuvar regions included in Mugan-Salyan massif and explains the land valuation concepts, evaluation principles, approach and methodology. In general, lands are concentrated in different agro-industrial groups according to their quality in terms of agricultural use. Differentiation of lands belonging to the research object by different quality groups is reflected in the relevant researches carried out by the researchers. 1. lands are not involved. Lands belonging to this group are found only in backyards. 2. The economic value of lands for differential income in modern economic conditions at the object of study does not correspond to the normative value established for different quality groups. 3. Correction coefficients determined on the basis of mathematical and statistical developments for the research object in Sabirabad by administrative districts 1.06; Saatlıda 1.08; Salyan 1.07; It was 1.0 in Neftchala and 1.16 in Bilasuvar.

Keywords: productivity, economic evaluation, quality score, correction factor, differential income, basis productivity, cost of the product, quality group, net income.

Giriş. Torpaq yerlərinin iqtisadi qiymətləndirilməsi zamanı əsas göstəricilərdən biri kimi kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığı götürülür və iqtisadi qiymətləndirmədən ötrü kənd təsərrüfatı bitkilərinin tərkibinin seçilməsi kadastr rayonu üçün səciyyəvi olan bitkilər üzrə yerinə yetirilməlidir. Torpaqların iqtisadi qiymətləndirilməsi onun münbitliyinin iqtisadi göstəricilər əsasında səciy- yələndirilməsindən ibarət olub, müxtəlif münbitlikli torpaqların keyfiyyətindəki fərqləri, iqtisadi baxımdan əkinçilikdə əldə olunmuş intensivlik səviyyəsini müqayisəli təhlil etməyə, torpaqdan səmərəli istifadə yollarının müəyyənələşdirilməsinə imkan verir.

Əsas hissə. Torpaqların keyfiyyətinin iqtisadi baxımdan qiymətləndirilməsi metodikasında torpağın məhsuldarlıq qabiliyyətini xarakterizə edən, biri- biri ilə qarşılıqlı funksional əlaqəli olan konkret təyinatlı vahid göstəricilər sistemi kimi- əsas torpaq- qiymətləndirmə göstəricilərindən istifadə diqqət mərkəzində olur.

Müxtəlif səviyyədə suvarma və qurutmanın tətbiq olunduğu ərazilərdə torpaqların iqtisadi baxımdan qiymətləndirilməsi suvarılan, qurudulan və meliorasiya olunmamış torpaqlar üçün ayrı- ayrılıqda həyata keçirilir. Torpaqların iqtisadi qiymətləndirilməsi fərdi və ümumi qiymətləndirmə şəklində yerinə yetirilir.

Fərdi iqtisadi qiymətləndirmə konkret kənd təsərrüfatı bitkisinin müxtəlif torpaq şəraitində becərilməsi üzrə səmərəliliyi müəyyənləşdirir, bitkilərin məhsuldarlığına, məsarif ödənişinə və diferensial gəlirə görə yerinə yetirilir. Ümumi iqtisadi qiymətləndirmə isə torpaqdan istifadə effektivliyini və münbitliyi obyektiv səciyyələndirən göstəricilərdən, misal üçün ümumi əkinçilik məhsulları, ümumi gəlir, kənd təsərrüfatı torpaqlarının 1 hektarında olan mənfəət kimi göstəricilərdən istifadə edilməklə yerinə yetirilir. Bu halda torpağa istehsal vasitəsi kimi baxılaraq, onun miqdarı, keyfiyyəti, növü üzrə tərkibi, torpağın keyfiyyətinin məhsuldarlığı, ümumi məhsula və mənfəətə təsiri nəzərə alınır.

Torpaqların iqtisadi qiyməti konkret tərkibli və təyinatlı torpaq-qiymətləndirmə göstəriciləri ilə təyin olunur. Onlardan əsas göstəricilər kimi kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığını, torpaq növlərinə görə məhsuldarlığı, differensial gəliri, məsrəflərin ödənilməsi imkanını göstərmək olar.

Torpaqların münbitliyinin onun əkinçilik üçün yararlılığına təsiri nəzərə alınaraq, keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üçün münbitliyi müəyyən edən göstəricilərdən istifadə edilir. Ona görə də, torpağın iqtisadi baxımdan qiymətləndirilməsi üçün əvvəlcə münbitliyə görə keyfiyyətcə qiymətləndirilməsi, yəni bonitrovkası aparılır [2,4]. Bundan ötrü qiymət meyarı kimi seçilmiş diaqnostik əlaməti və xassə göstəriciləri (humus, azot, fosfor və s.) əsas götürülərək, həmin göstəricilər tələb olunan ölçü vahidləri ilə ifadə edilir. Tədqiq edilən ərazidə torpağın münbitliyini ifadə edən əsas xassə göstəricilərinin qiyməti yüksək olan torpaq həmin ərazi üçün "etalon" kimi seçilərək, onun göstəricisinin bonitet balı 100 bal qəbul edilir. Torpağın müvafiq xassə göstəriciləri üzrə aparılmış çöl və laboratoriya tədqiqatlarının nəticələrinin riyazi-statistik təhlili ilə təyin edilmiş qiymətlərdən istifadə edilməklə ərazidə yayılmış digər torpaqların göstəricisinin bonitet balı aşağıdakı düstur əsasında hesablanır:

$$B = \frac{K_f}{K_e} \cdot 100 \quad (1)$$

B -torpağın göstəricisinin bonitet balı, ədəd;

K_f -tədqiq edilən torpağın hər hansı xassə göstəricisinin və ya əlamətinin qiyməti;

K_e -etalon kimi qəbul edilmiş torpağın hər hansı xassə göstəricisinin və ya əlamətinin qiyməti.

Ərazidə rast gəlinən torpaqların hər biri üçün bonitet balı hesablanılaraq, əsas bonitet şkalası tərtib olunur. Bundan sonra yerli şəraitdə torpağın xassə göstəricilərində və əlamətlərində baş vermiş müvafiq dəyişikliyi nəzərə almaq və yekun bonitet balını müəyyənləşdirmək üçün müvafiq təshih əmsalları hesablanır. Əsas bonitet şkalası və müəyyənləşdirilmiş müvafiq təshih əmsalları əsasında torpaq növ müxtəlifliklərinin yekun bonitet balları aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$B = B_0 \cdot K_{sr} \cdot K_{st} \cdot K_e \cdot K_q \cdot \dots \quad (2)$$

Burada:

B -torpağın növmüxtəlifliyinin yekun bonitet balı, ədəd;

B_0 -torpağın göstəricisinin əsas bonitet balı, ədəd;

K_{sr} -şorlaşmaya görə təshih əmsalı, ədəd;

K_{st} -şorakətləşməyə görə təshih əmsalı, ədəd;

K_e -yuyulmaya (eroziyaya) görə təshih əmsalı, ədəd;

K_q -qranulometrik tərkibin təshih əmsalı.

Torpaq tip və yarım tipinin yekun bonitet balı isə aşağıdakı düstur əsasında hesablanır:

$$B = \frac{b_1 \cdot h_1 + b_2 \cdot h_2 + b_3 \cdot h_3 + \dots}{H} \quad (3)$$

Burada:

B -torpaq tip və yarım tipinin yekun bonitet balı, ədəd;

b_1, b_2, b_3 - torpağın həmin tip və yarım tipi daxilindəki növmüxtəlifliklərinin bonitet balı, ədəd;

h_1, h_2, h_3 - torpaq növmüxtəlifliklərinin sahəsi, ha;

H - torpağın ümumi sahəsi, ha.

Torpaqların pul vahidi ilə ifadə olunmuş normativ qiymətlərinin təyini üçün differensial gəlirdən istifadə olunur və respublikamızda 1 ha torpağın normativ qiyməti onların aqroistehsalat qrupları üzrə təyin

edilmiş differensial gəlirlərinin 1 insan nəslinin orta ömür müddətinə (100 ilə) hasili şəklində hesablanır [2], yəni:

$$N = D_r \cdot 100 \quad (4)$$

Azərbaycan Respublikası ərazisində torpaqların normativ qiymətinin müəyyən edilməsi yuxarıda qeyd edilmiş qaydaya əsaslanır və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1998-ci il tarixli, 158 nömrəli qərarı ilə bu qayda təsdiq edilmişdir.

Differensial gəlir pis torpaq yerləri ilə müqayisə baxımından aparılmaqla, keyfiyyətli (yaxşı) torpaq yerlərində məhsuldar əmək hesabına yaranan təmiz gəlir olub, o, torpağın nisbi münbitliyini kəmiyyətcə səciyyələndirir. Pis torpaqlarla müqayisədə məhsul istehsalı zamanı xərclərə nə qədər qənaət edilməsinin həcmi göstərir. Torpaq yerlərinin iqtisadi qiymətləndirilməsi zamanı differensial gəlir aşağıdakı düstur ilə hesablanır [2]:

$$DG = (AQ - FQ) \cdot U \quad (5)$$

Burada:

DG -differensial gəlir, man/ha;

AQ və FQ -uyğun olaraq məhsulun alış qiyməti və fərdi qiyməti, man/s;

U -bazis məhsuldarlıq, s/ha.

(5) düsturlarına daxil olan məhsulun fərdi qiyməti aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$FQ = \frac{M \cdot (R_n + 100)}{100} \quad (6)$$

Burada:

FQ -məhsulun fərdi qiyməti, man/s;

M -məhsulun maya dəyəri, man/s;

R_n -rentabelliyin normativ səviyyəsi olub, 45%- dən az olmamaq şərti ilə bütün kənd təsərrüfatı bitkiləri üçün eyni qəbul olunur.

Tədqiqatların nəticələri, təhlili və müzakirəsi. Yuxarıda verilmiş qaydaya əsasən respublikamızda torpaqların münbitliyinə, münbitliklə məhsuldarlıq arasında korrelyasiya əlaqəsinin sıxlığına və kənd təsərrüfatı bitkilərinin becərilməsi baxımından yararlılığına görə tədqiqat obyektinə torpaqların bonitet balları tədqiqatçılar tərəfindən aparılmış müvafiq tədqiqatlar əsasında müəyyən edilmişdir [1].

Həmin tədqiqatlara istinadən demək olar ki, Sabirabad rayonunda yayılmış torpaqların bonitet balı (sahəsi) uyğun olaraq, qədimdən suvarılan şabalıdı torpaqlarda 77 bal (1800 ha), çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3- 6 m) torpaqlarda 68 bal (43470 ha), çəmən-boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5-3 m) torpaqlarda 79 bal (4770 ha), suvarılan çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3- 6 m) torpaqlarda 70 bal (69570 ha), suvarılan çəmən- boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5- 3 m) torpaqlarda 68 bal (11070 ha), boz-qonur torpaqlarda 42 bal (2970 ha), yuyulmuş subasar çəmən-meşətorpaqlarda 75 bal (11070 ha), yuyulmuş çəmən- bataqlı (subasar daxil) torpaqlarda isə 71 bal (9270 ha) qiymətləndirilmişdir.

Saatlı rayonu ərazisində uyğun olaraq, çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3- 5 m) torpaqlarda 68 bal (18540 ha), çəmən- boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5-3 m) torpaqlarda 79 bal (8370 ha), suvarılan çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3-6 m) torpaqlarda 70 bal (41040 ha), suvarılan çəmən- boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5- 3 m) 68 bal (5940 ha) qiymətləndirilmişdir.

Salyan rayonu üzrə uyğun olaraq, qədimdən suvarılan şabalıdı torpaqlarda 77 bal (900 ha), tipik-boz torpaqlarda 66 bal (12870 ha), ibtidai boz torpaqlarda 9 bal (1800 ha), çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3- 6 m) torpaqlarda 68 bal (44370 ha), suvarılan çəmənləşmiş- boz (qrunt suyu səviyyəsi 3-6 m) torpaqlarda 70 bal (47070 ha), suvarılan çəmən- boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5- 3 m) 68 bal (4770 ha), boz-qonur torpaqlarda 42 bal (23670 ha), delüvial şoranlıqlarda 10 bal (14630 ha), şorakətlərdə 10 bal (10170 ha), dalğalı qumlarda 10 bal (20070 ha) qiymətləndirilmişdir.

Neftçala rayonu üzrə uyğun olaraq, çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3-6 m) torpaqlarda 68 bal (29070 ha), çəmən- boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5-3 m) torpaqlarda 79 bal (11970 ha), suvarılan çəmən-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3- 6 m) torpaqlarda 70 bal (63270 ha), yuyulmuş çəmən-bataqlı (subasar daxil) torpaqlarda 71 bal (6840 ha), delüvial şoranlıqlarda 10 bal (2700 ha), təpəli qumlarda 10 bal (9540 ha) qiymətləndirilmişdir.

Biləsuvar rayonu ərazisində uyğun olaraq, qədimdən suvarılan şabalıdı torpaqlarda 77 bal (3870 ha), tipik- boz torpaqlarda 66 bal (27270 ha), suvarılan boz torpaqlarda 66 bal (14670 ha), çəmənləşmiş-boz (qrunt suyu səviyyəsi 3-6 m) torpaqlarda 68 bal (25470 ha), çəmən- boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5-3 m) torpaqlarda 79 bal (7740 ha), suvarılan çəmən-boz (qrunt suyu səviyyəsi 1,5-3 m) 68 bal (15570 ha), subasar-çəmən (allüvial- çəmən) 63 bal (12240 ha), yuyulmuş çəmən- bataqlı (subasar daxil) torpaqlarda 71 bal (1800 ha), delüvial şoranlıqlarda 10 bal (3870 ha) qiymətləndirilmişdir.

Ümumilikdə torpaqlar kənd təsərrüfatında istifadəsi baxımından keyfiyyətlərinə görə müxtəlif aqroistehsalat qruplarında cəmlənilirlər. Tədqiqat obyektinə aid olan torpaqların müxtəlif keyfiyyət qrupları üzrə fərqləndirilməsi tədqiqatçılar tərəfindən aparılmış müvafiq tədqiqatlarda öz əksini tapmışdır [3]. Həmin tədqiqatlara görə tədqiqat obyektinə daxil olan Sabirabad, Salyan və Neftçala inzibati rayonlarının ərazilərində kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə I keyfiyyət qrupuna (100- 81 bal) aid əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar iştirak etmir. Bu qrupa aid torpaqlar yalnız həyətəyanı sahələrdə təsadüf edir. (cədvəl.1).

Cədvəl 1- ə əsasən Sabirabad rayonunda 146935 ha ümumi sahədən əkin və dincə qoyulmuş torpaqların sahəsi 48308 ha olmaqla, 14009 ha II, 33816 ha III, 483 ha IV keyfiyyət qrupuna aid edilmişdir.

Saatlı rayonunda kənd təsərrüfatı sahəsi torpaqlarının ümumi 118047 ha- dan əkin və dincə qoyulmuş 38762 ha sahənin 16 ha I, 14078 ha II, 22063 ha III, 2605 ha IV keyfiyyət qrupuna aid edilmişdir.

Salyan rayonu ərazisində 161024 ha ümumi sahədən əkin və dincə qoyulmuş 38901 ha sahənin 1556 ha II, 34700 ha III, 2645 ha IV keyfiyyət qrupuna aid edilmişdir.

Neftçala rayonunda 145171 ha ümumi sahədən əkin və dincə qoyulmuş 46986 ha sahənin 4323 ha II, 34629 ha III, 8034 ha IV keyfiyyət qrupuna aid edilmişdir.

Biləsuvar rayonunda analoji olaraq 135789 ha ümumi sahədən əkin və dincə qoyulmuş 47167 ha sahənin 546 ha I, 15292 ha II, 27520 ha III, 3809 ha IV keyfiyyət qrupuna aid edilmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1- ə əsasən demək olar ki, I keyfiyyət qrupuna aid əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar Saatlıda 16 ha, Biləsuvarda isə 546 ha olmuşdur.

Muğan-Salyan kadastr rayonunda əkin və dincə qoyulmuş torpaqların 1 ha üçün (3.2.4) düsturu əsasında normativ qiyməti hesablanmışdır [2]. Bunun üçün differensial gəlir 1 insan nəslinin orta ömür müddəti kimi götürülmüş 100 ilə vurulmuşdur. Keyfiyyət qrupları (bonitet balları) üzrə torpaqların differensial gəliri və 1 ha üçün normativ qiyməti uyğun olaraq I qrupda (100- 81 balda) 70752 man/ha, 7075200 man/ha, II qrupda (80- 61 balda) 66219 man/ha, 6621900 man/ha, III qrupda (60- 41 balda) 54349 man/ha, 5434900 man/ha, IV qrupda (40- 21 balda) 23835 man/ha və 2383500 man/ha müəyyən olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1998- ci il tarixli, 158 nömrəli qərarı ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada torpaqların normativ qiymətlərinin təyininin ərazi-əhatə vahidləri üzrə aparılması göstərilmişdir və bunun üçün torpaq-kadastr rayonlarının fərqli relyef-iqlim, torpaq və təsərrüfat şəraiti ilə əlaqədar onların qiymətində uyğun düzəlişlərin aparılması məqsədi ilə yerinə yetirilmiş yekun çöl və laboratoriya tədqiqatlarının nəticələrinin riyazi-statistik işlənilməsi əsasında müvafiq təshih əmsalları müəyyən edilmişdir. Tədqiqat obyektini üçün belə təshih əmsalları inzibati rayonlar üzrə Sabirabadda 1,06; Saatlıda 1,08; Salyanda 1,07; Neftçalada 1,0 və Biləsuvarda isə 1,16 olmuşdur [2].

Beləliklə, tədqiqat obyektində müvafiq təshih əmsallarını nəzərə almaqla torpaqların iqtisadi qiyməti hesablanılsa, o zaman Muğan- Salyan kadastr rayonunda I- IV keyfiyyət qrupları üzrə torpaqların pulla ifadə edilmiş qiyməti cədvəl 2-ə uyğun olacaqdır.

Cədvəl 1. Tədqiqat obyektində kənd təsərrüfatı sahələri torpaqlarının rayonlar üzrə paylanmış keyfiyyət qrupları (ha)

№	Rayonların adı	Ümumi sahə	Bonitet balı	Keyfiyyət qrupu	Kənd təsərrüfatı sahələri						Cəmi
					Əkin+dinc	Çoxillik əkmə	Biçənək	Həyat-yanı	Örüş və otlaqlar		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Sabirabad		100-81	I	-	-	-	9645	116	50	9811
			80-61	II	14009	53	-	-	3390	1504	18956
			60-41	III	33816	127	-	-	13054	5814	52811
			40-21	IV	483	2	-	-	11085	4041	15611
			20-1	V	-	-	-	-	1019	1419	2438
	<i>Cəmi</i>	146935	100-1	I-V	48308	182	-	9645	28664	12828	99627
2.	Saatlı		100-81	I	16	-	-	8173	515	307	9011
			80-61	II	14078	-	-	-	3628	6230	23936
			60-41	III	22063	66	-	-	8026	16067	46222
			40-21	IV	2605	-	-	-	1655	19764	24024
			20-1	V	-	-	-	-	154	1972	2132
	<i>Cəmi</i>	118047	100-1	I-V	38762	66	-	8173	13978	44340	105319
3.	Salyan		100-81	I	-	-	-	7155	-	-	7155
			80-61	II	1556	-	136	-	1132	746	3570
			60-41	III	34700	-	-	-	21831	8684	65215
			40-21	IV	2645	-	-	-	16860	5049	24554
			20-1	V	-	-	-	-	1531	1198	2729
	<i>Cəmi</i>	161024	100-1	I-V	38901	-	136	7155	41354	15677	103223
4.	Neftçala		100-81	I	-	-	-	1603	-	-	1603
			80-61	II	4323	-	-	-	1625	892	6840
			60-41	III	34629	-	-	-	6970	3896	45495
			40-21	IV	8034	-	-	-	22982	12818	43834
			20-1	V	-	-	-	-	909	230	1139
	<i>Cəmi</i>	145171	100-1	I-V	46986	-	-	1603	32486	17836	98911
5.	Biləsuvar		100-81	I	546	-	-	1824	-	-	2370
			80-61	II	15292	6	-	-	1604	2232	19134
			60-41	III	27520	18	11	-	5380	7437	40366
			40-21	IV	3809	-	-	-	16471	22769	43049
			40-21	IV	2645	-	-	-	16860	5049	24554
	20-1	V	-	-	-	-	1531	1198	2729		
<i>Cəmi</i>	161024	100-1	I-V	38901	-	136	7155	41354	15677	103223	
4.	Neftçala		100-81	I	-	-	-	1603	-	-	1603
			80-61	II	4323	-	-	-	1625	892	6840

Cədvəl 2. İnzibati rayonların ərazilərində əkin və dincə qoyulmuş torpaqların pulla qiyməti, man/ha

Torpaqların keyfiyyət qrupları	İnzibati rayonlar				
	Sabirabad	Saatlı	Salyan	Neftçala	Biləsuvar
I	7499712	7641216	7570464	7075200	8207232
II	7019214	7151652	7085433	6621900	7681404
III	5760994	5869692	5815343	5434900	6304484
IV	2526510	2574180	2550345	2383500	2764860

Cədvəl 2-yə əsasən, I keyfiyyət qrupu üzrə torpağın qiyməti Sabirabadda 7499712 man/ha, Saatlıda 7641216 man/ha, Salyanda 7570464 man/ha, Neftçalada 7075200 man/ha, Biləsuvarda isə 8207232 man/ha olur. Tədqiqat obyektində ən yüksək iqtisadi qiymət Biləsuvar rayonuna aid I qrup torpaqların payına düşür.

Torpaqların keyfiyyət qrupları üzrə qiyməti Sabirabadda II qrupda 7019214 man/ha, III qrupda 5760994 man/ha, IV qrupda 2526510 man/ha, uyğun olaraq Saatlıda 7151652 man/ha, 5869692 man/ha, 2574180

man/ha, Salyanda 7085433 man/ha, 5815343 man/ha, 2550345 man/ha, Neftçalada 6621900 man/ha, 5434900 man/ha, 2383500 man/ha, Biləsuvarda isə 7681404 man/ha, 6304484 man/ha, 2764860 man/ha olur. Ümumilikdə torpaqların I və IV keyfiyyət qrupları arasında qiymət nisbəti təqribən 2.97 dəfə fərqlənir. Eyni kapital qoyuluşu, aqrotexniki qulluğun yerinə yetirilməsi şərti ilə bu torpaqlarda istehsal olunan kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığı arasında yaranan fərqin necə dəyişməsi, həmçinin tədqiq olunan müxtəlif rayonlarda eyni keyfiyyət qrupuna aid torpaqların iqtisadi qiymətləri nisbəti ilə onlarda istehsal olunan bitkilərin məhsuldarlıqları nisbəti arasında uyğunluq səviyyəsinin tədqiqi xüsusilə maraq kəsb edir.

Nəticə.

- Tədqiqat obyektinə daxil olan Sabirabad, Salyan və Neftçala inzibati rayonlarının ərazilərində kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə I keyfiyyət qrupuna (100- 81) aid əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar iştirak etmir. Bu qrupa aid torpaqlar yalnız həyətyanı sahələrdə təsadüf edir.

- Tədqiqat obyektində müasir təsərrüfatçılıq şəraitində torpaqların differensial gəlirə görə iqtisadi qiyməti müxtəlif keyfiyyət qrupları üçün müəyyən olunmuş normativ qiyməti ilə uyğunluq təşkil etmir.

- Tədqiqat obyektini üçün riyazi- statistik işlənmələr əsasında müəyyən edilmiş təshih əmsalları inzibati rayonlar üzrə Sabirabadda 1.06; Saatlıda 1.08; Salyanda 1.07; Neftçalada 1.0 və Biləsuvarda isə 1.16 olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov C.C. Aqrar bölmədə maddi- texniki və xidmət işinin təşkili. Bakı, 530s. 2004
2. Məmmədov Q.Ş. Azərbaycan Respublikasının dövlət kadastrı: hüquqi, elmi və praktiki məsələləri. Bakı, 448s. 2003
3. Məmmədov Q.Ş. Azərbaycan torpaq ehtiyatlarından səmərəli istifadənin sosial- iqtisadi və ekoloji əsasları. Bakı, 856s. 2007
4. Məmmədov Q.Ş. Torpaqşunaslıq və torpaq coğrafiyasının əsasları. Bakı, 664s. 2007

References

1. Mammadov C.C. Aqrar bolmede maddi- texniki ve xidmet ishinin teshkili. Bakı, 530s. 2004
2. Mammadov Q.Sh. Azerbaijan Respublikasinin dovlet kadastrı: huquqi, elmi ve praktiki meseleleri. Bakı, 448s. 2003
3. Mammadov Q.Sh. Azerbaijan torpaq ehtiyatlarindan semereli istifadenin sosial- iqtisadi ve ekoloji esaslari. Bakı, 856s. 2007
4. Mammadov Q.Sh. Torpaqshunasliq ve torpaq cografiyasinin esaslari. Bakı, 664s. 2007

Redaksiyaya daxil olma /Received 17.01.2022

Çapa qəbul olunma /Accepted for publication 17.02.2022

Məqaləyə istinad: Sadıqov S.T Muğan- Salyan massivi torpaqlarının iqtisadi qiymətləndirilməsi üzrə müasir vəziyyət.

Elmi Əsərlər jurnalı. AzMİU, s. 138-143, N1, 2022

For citation Sadigov S.T. Modern condition of economic evaluation of Mughan- Salyan massif. Journal of Scientific Works/ Elmi eserler. AzUAC, p. 138-143, N1, 2022